

АПСТРАКТ

Упркос одсуству дефинисаног система социјалног становања, у Србији је у току протекле деценије спроведено неколико програма социјалне станоградње, за чије потребе су углавном организовани јавни архитектонско-урбанистички конкурси. У раду је приказана конкурсна пракса у области социјалног и непрофитног становања, коју је Град Београд, посредством Друштва архитеката Београда, реализовао у периоду од 2003. до 2014. год., са посебним освртом на најбоље пласирана и затим реализована конкурсна решења. Анализа резултата и квалитета постојеће пројектантске и градитељске праксе има за циљ унапређење сазнања о комплексној проблематици социјалног становања, уочавање локалних специфичности и ограничења, али и потенцијала и применљивости награђених решења. У закључним разматрањима указује се на значај институције јавног архитектонско-урбанистичког конкурса у промоцији одрживе и иновативне социјалне станоградње.

Кључне речи: социјално становање, архитектонско-урбанистички конкурси, Београд, нова пракса, пројектовање

ABSTRACT

Despite the absence of a defined social housing system, several programs of social housing, mainly including the organization of public architecture and urban planning competitions, have been implemented over the last decade in Serbia. This paper presents the competition practice in the field of social and non-profit housing, realized by the City of Belgrade and through Association of Belgrade Architects (DAB) in the

period from 2003 to 2014, with special emphasis on the best placed and realized designs. The analysis of the results and the quality of the current design and construction practice aims to improve the knowledge about the complex issue of social housing, identifying local specificities and limitations, as well as the potentials and applicability of the winning designs. The importance of the institution of public architecture and urban planning competition in promoting sustainable and innovative social housing is pointed out in the concluding considerations.

Key words: Social Housing, architecture and urban planning competitions, Belgrade, new practice, design

УВОД

У току протекле деценије учињени су иницијални кораци ка успостављању система социјалног становања у Србији. Захваљујући организацији већег броја архитектонско-урбанистичких конкурса, изложби, стручних скупова, трибина и предавања о добрим примерима европске праксе, а потом и увођењу ове проблематике у наставни програм Архитектонског факултета, тема социјалног становања промовисана је и у домаћој стручној јавности. Ипак, чињеница је да је ова област код нас још увек недовољно истражена и да је у домену архитектонских и урбанистичких истраживања мало података о резултатима и квалитету постојеће пројектантске и градитељске праксе социјалног становања у земљи (видети нпр. Вајић и Манић, 2013).

Сам појам социјалног становања и атрибут „социјалан“ често изазивају неразумевање и махом се везују за градитељске моделе друштвене станоградње из периода после Другог светског рата, карактеристичне по префабрикацији и становању минималног стандарда (Вајић, 2013). У источноевропском стамбеном моделу социјално становање је означавало државно контролисано становање у јавном сектору, а станови су додељивани према критеријуму „заслуге“ уместо стамбене потребе, који је у бившој Југославији привилеговао запослене у државној управи (нпр. Hegedüs, 2007; Petovar, 2003).

¹ Овај рад је настао као резултат истраживања у оквиру научног пројекта: Одрживи просторни развој Подунавља у Србији, који је у оквиру програма Технолошки развој финансиран од стране Министарства за просвету и науку Републике Србије у периоду од 2011. до краја 2015. године.

* Тања Бајић, маг. инж. арх., истраживач-сарадник, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Београд, tanja@iaus.ac.rs

** мр Божидар Манић, дипл. инж. арх., истраживач-сарадник, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Београд, bozard@iaus.ac.rs

*** Бранислава Ковачевић, маг. инж. арх., истраживач-сарадник, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Београд, kovacevicbrankica@yahoo.com

Политика доделе станова кључна је детерминанта за разликовање концепта социјалног становања од становања у јавном сектору у бившим социјалистичким државама. Социјално становање се у *Закону о социјалном становању* (Službeni glasnik RS, 72/2009) дефинише као „становање одговарајућег стандарда које се обезбеђује уз подршку државе домаћинствима која из социјалних, економских и других разлога не могу да обезбеде стан по тржишним условима”. Социјално становање код нас има „резидуалну”¹ улогу, тј. првенствено је намењено социјално најрањивијим категоријама, за разлику од неких развијених европских земаља, у којима је оно намењено и имућнијим корисницима, те подразумева и знатно квалитетније станове у погледу просторних и техничких стандарда. Стога, потребно је имати у виду да „социјално” није синоним за „јефтино”, или становање минималних просторних стандарда. Осим тога, обезбеђивање социјалног становања не подразумева нужно социјалну станоградњу, већ може укључити и субвенције на страни тражње, односно корисника, у смислу одговарајућих стамбених олакшица.

Године 2003, категорија социјалног становања, у смислу становања намењеног социјално угроженим друштвеним групама којима је потребна помоћ при решавању стамбеног питања, у Србији је први пут посебно разматрана у *Генералном плану Београда 2021* (Urbanistički zavod, 2003). Овим планским документом дефинисани су критеријуми за одређивање локација за социјално становање и дате су само неке од основних смерница за планирање и пројектовање у овој области. Исте године, по усвајању овог Плана, израђен је *Предлог техничког правилника за планирање и пројектовање комплекса и станова социјалне изградње* (Urbanistički zavod, 2003а), али исти није усвојен због очекивања да се донесе *Закон о социјалном становању* (Damjanović i Gligorijević, 2010).

Иако је предлог *Закона о социјалном становању* дефинисан још 2004. год., на његово усвајање, пре свега због недостатка политичке воље, чекало се до 2009. године. *Национална стратегија социјалног становања* усвојена је са значајним закашњењем у фебруару 2012. год. (Službeni glasnik RS, 13/2012), а тек 2013. год. донета је и *Уредба о стандардима и нормативима за планирање, пројектовање, грађење и условима за коришћење и одржавање станова за социјално становање* (Službeni glasnik RS, 26/2013). У међувремену, у Србији је спроведено неколико програма социјалне станоградње, упркос непостојању дефинисаног целовитог стамбеног система, као и одговарајућих техничких прописа за планирање и пројектовање овог типа становања.

За потребе већине програма организовани су јавни архитектонско-урбанистички конкурси, који су у највећем броју случајева праћени и изградњом најбоље пласираних

решења. Један од кључних реализованих програма био је *Програм становања и интеграције избеглица* – СИРП (SIRP)², који је у периоду 2003 – 2008. год. спроведен у седам градова у Србији, а кроз који су установљене градске и општинске стамбене агенције, специјализоване за спровођење стамбених програма на локалном нивоу. У оквиру СИРП-а реализовано је седам од укупно дванаест архитектонско-урбанистичких конкурса који су у области социјалног и непрофитног становања у току протекле деценије организовани у Србији, док је преосталих пет реализовао Град Београд. Од пет конкурса расписаних у Београду, само два су спроведена у архитектонска дела.

Прикази архитектонских конкурса организованих у СИРП програму дати су у неколико публикација објављених по реализацији овог стамбеног програма (Ramirez, L. et al., 2008, UN HABITAT, 2008), док о конкурсима у организацији Града Београда, посебно о оним нереализованим, постоји врло мало података у литератури.³

У овом раду биће приказана архитектонска конкурсна пракса у области социјалног и непрофитног становања у Београду у периоду од 2003. до 2014. год., са посебним освртом на најбоље пласирана и коначно реализована конкурсна решења.

СОЦИЈАЛНО СТАНОВАЊЕ У БЕОГРАДУ ОД 2000. ГОДИНЕ

Омогућавањем приватизације друштвеног стамбеног фонда и повлачењем државе из даљег финансирања станоградње 1990. год. (*Закон о стамбеним односима* из 1990 – Službeni glasnik SRS, 12/1990 и 47/90) у Србији је започета радикална реформа стамбеног сектора. Законом су укинута самоуправне интересне заједнице и формирани су Фондови за изградњу станова солидарности (ФССИ), који су служили за обезбеђивање станова за лица без стана у новонасталим тржишним условима.

Године 2000. наступа нова прекретница у стамбеном сектору, која се сматра почетком одвајања социјалне и економске политике у становању. Изменом *Закона о становању* 2001. год. (Službeni glasnik RS, 26/2001) укинута су основе финансирања ФССИ, а обавеза издавања средстава за станове солидарности преноси се са предузећа на локалну самоуправу. Од 2003. год.⁴, ови фондови се постепено трансформишу у општинске и градске стамбене агенције, као прве институције надлежне за спровођење стамбене политике у области социјалног становања.

Фонд солидарне стамбене изградње (ФССИ) у Београду постојао је од оснивања 1990. год. све до 2010. год., и по овом основу до 2007. год. реализовано је 8762 стана на локацијама

1 Социјално становање има резидуалну, или маргинална, улогу када се додељује најугроженијим домаћинствима (незапослени, стари, самохрани родитељи, хендикепирани итд.) која нису у стању да обезбеде стан по тржишним условима (видети нпр. Malpass, 1983).

2 SIRP - Settlement and Integration of Refugees Programme

3 Основни извор представљају каталози ДАБ-а са резултатима конкурса и приспелим решењима (објављени су за све конкурсе, осим за социјално становање у Овчи), а неколико стручних текстова објављено је након реализације објекта непрофитног становања у Блоку 61 на Новом Београду (нпр. Ristanović, 2009; Vučinić, 2010).

4 Прва градска стамбена агенција основана је 2003. год. у Крагујевцу.

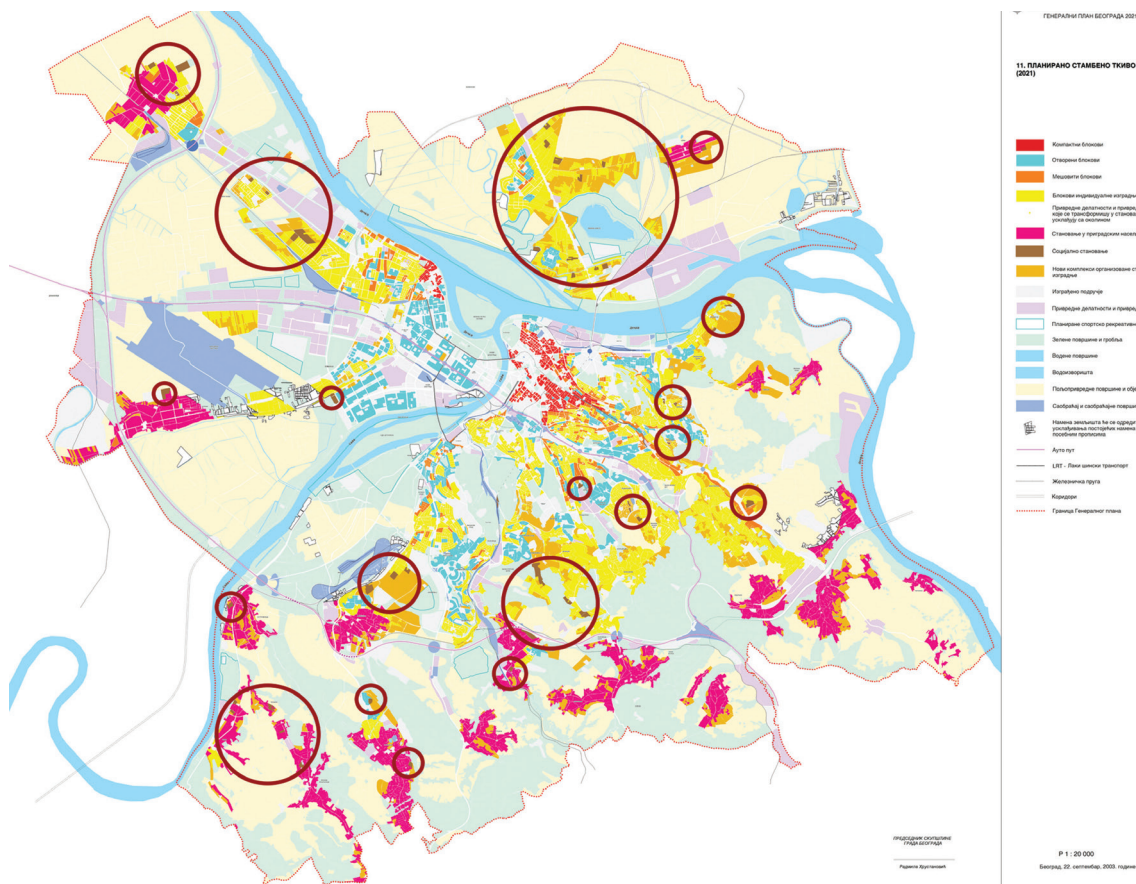
Медаковић 2, Браће Јерковић, Миријево, Ретензија, др Ивана Рибара, Божанијска коса, новобеоградски блокови и Кнежевац-Кијево (Urbanistički zavod Beograda, 2009). Године 2004. обустављено је редовно финансирање Фонда, а тек 2010. год., доношењем *Закона о социјалном становању* и изменом *Статута града Београда*, формирана је Агенција за инвестиције и становање, која преузима послове Фонда, укључујући и већ започети пројекат изградње станова у насељу Овча.

Генерални план Београда 2021 из 2003. год. (Urbanistički zavod, 2003) имао је кључну улогу у увођењу и дефинисању појма социјалног становања код нас, по угледу на развијене земље Европе. Овим Планом одређене су социјално угрожене категорије друштва којима је потребна помоћ у обезбеђивању стана, дате су одређене смернице за стандарде пројектовања и грађења, као и критеријуми за одређивање локација за социјално становање. У документацији *Генералног плана* приложен је списак 58 локација укупне површине 228,6 ха предвиђених за ову намену, на подручју градских општина: Чукарица (13 локација, 44,3 ха), Гроцка (2 локације, 11,8 ха), Нови Београд (3 локације, 11,7 ха) Палилула (16 локација, 47,3 ха), Раковица (2 локације, 9,6 ха), Вождовац (5 локација, 31,6 ха), Земун (9 локација, 64,4 ха), Звездара (8 локација, 7,9 ха) (Сл. 1).

У Београду је од 2000. год. до данас покренуто неколико програма социјалног и непрофитног становања, од којих је већина реализована. Неки од кључних пројеката од 2000. до 2009. год. приказани су у *Студији социјалног становања* (Urbanistički zavod Beograda, 2009; Damjanović i Gligorijević,

2010), док се детаљнијом анализом програма социјалног становања у Београду у овом периоду бави Ј. Николић, у свом специјалистичком раду (Nikolić, 2011). Овде ћемо указати на веће програме социјалне станоградње који се од 2000. год. реализују у Београду.

- *Пројекат изградње 1100 станова у Београду* (1000 социјално-непрофитних и 100 социјалних станова) започет је 2003. год. уз *Одлуку о условима и начину располагања становима изграђеним према пројекту 1100 станова у Београду* (Službeni list grada Beograda br. 20/2003) и највећим делом је реализован. Секретаријат за имовинско-правне и грађевинске послове био је надлежан за део пројекта који се односио на изградњу социјално-непрофитног становања, док је за социјално становање био надлежан Секретаријат за социјалну и дечју заштиту. Локације на којима је планирана реализација пројекта су у оквиру новобеоградских блокова 62 и 29, Чукаричке падине, насеља др Иван Рибар, насеља Камендин и на Звездари.
- *Програм изградње станова солидарности 2001–2005*, којим је планирана изградња 2000 социјално-непрофитних станова, реализовала је Скупштина града Београда са Фондом за финансирање изградње станова. Пројекат 2000 социјално непрофитних станова у Београду започет је 2005. год. *Одлуком о условима продаје 2000 социјално непрофитних станова у Београду* (Službeni list grada Beograda br. 2/2005). За реализацију пројекта одређене су локације у оквиру насеља Камендин, Овча, Орловско насеље – Миријево, Велики Мокри

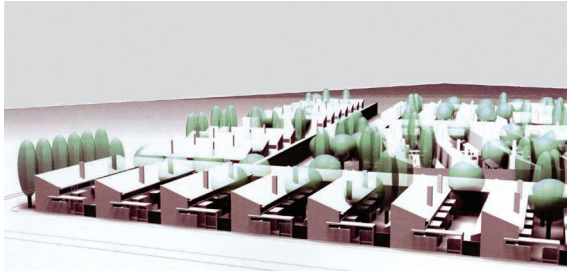

Слика 1. Шематски приказ подручја са локацијама намењених за изградњу социјалног становања у Београду (према: ГП Београда 2021)

Figure 1. Schematic representation of areas with locations earmarked for social housing construction in Belgrade (according to the Master Plan of Belgrade 2021)

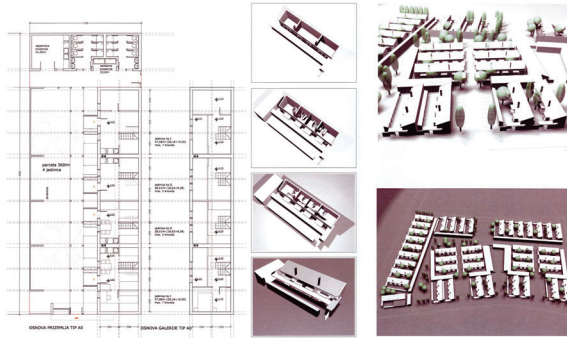
Слика 2. Индивидуално становање – прва награда (Владимир Милић и Јасмина Ђокић)

Figure 2. Individual housing – 1st Prize (Vladimir Milić and Jasmina Đokić)

Слике 3 и 4. Колективно становање – прва награда (Владимир Милић и Јасмина Ђокић)

Figures 3 and 4. Collective housing – 1st Prize (Vladimir Milić and Jasmina Đokić)

Луг, на подручју новобеоградских блокова б1 и б3, уз Војвођанску улицу и на локацији западно од Ул. др Ивана Рибара.

- Пројекат *Социјално становање за ратне војне инвалиде* реализован је у периоду од 2005–2008. год. под покровитељством Министарства рада, запошљавања и социјалне политике, а уз помоћ донације Владе Јапана. Пројекат је спроведен у 11 градова и општина у Србији (Београд, Нови Сад, Инђија, Кикинда, Панчево, Смедерево, Лозница, Крагујевац, Крушевац, Ниш, Лесковац) и укупно је изграђено 318 станова, од чега 206 станова из јапанске донације и 112 станова из фонда НИП-а (Национални инвестициони план). Од тога, у насељу Камендин у Земун пољу, током 2006. и 2007. год. изграђено је 50 станова.
- Програм *Социјално становање у заштићеним условима*⁵ (ССЗУ) реализује се од 2003. год. уз финансијску подршку међународних институција, а инициран је од стране Министарства рада и социјалне политике Републике Србије, Комесаријата за избеглице и донатора. Хаусинг Центар (Housing Center) је један од креатора концепта ССЗУ. Од 2003. до 2013. год., у оквиру овог програма, изграђена је 931 стамбена јединица у 42 општине у Србији и у њима је смештено око 2800 лица. У Београду је 2011. год. у насељу Велики Мокри Луг изграђено 20 станова, а до краја 2014. год. планирано је и обезбеђење стамбених решења за око 200 ромских породица у Београду, кроз новоградњу (170) и откуп сеоских домаћинстава (30).

5 Социјално становање у заштићеним условима (ССЗУ) је једно од проширених права из области социјалне заштите у Србији и има две компоненте – изградњу станова и стварање окружења подршке корисницима. Корисници програма ССЗУ су претежно избеглице и интерно расељена лица смештена у колективним центрима или неадекватном приватном смештају, затим Роми, особе са инвалидитетом, лица са хроничним болестима и бескућници.

АРХИТЕКТОНСКО-УРБАНИСТИЧКИ КОНКУРСИ ЗА СОЦИЈАЛНО СТАНОВАЊЕ У БЕОГРАДУ ОД 2003. ДО 2014. ГОДИНЕ

Конкурс за идејно архитектонско-урбанистичко решење стамбених јединица и групација социјалног становања у Београду (2003)

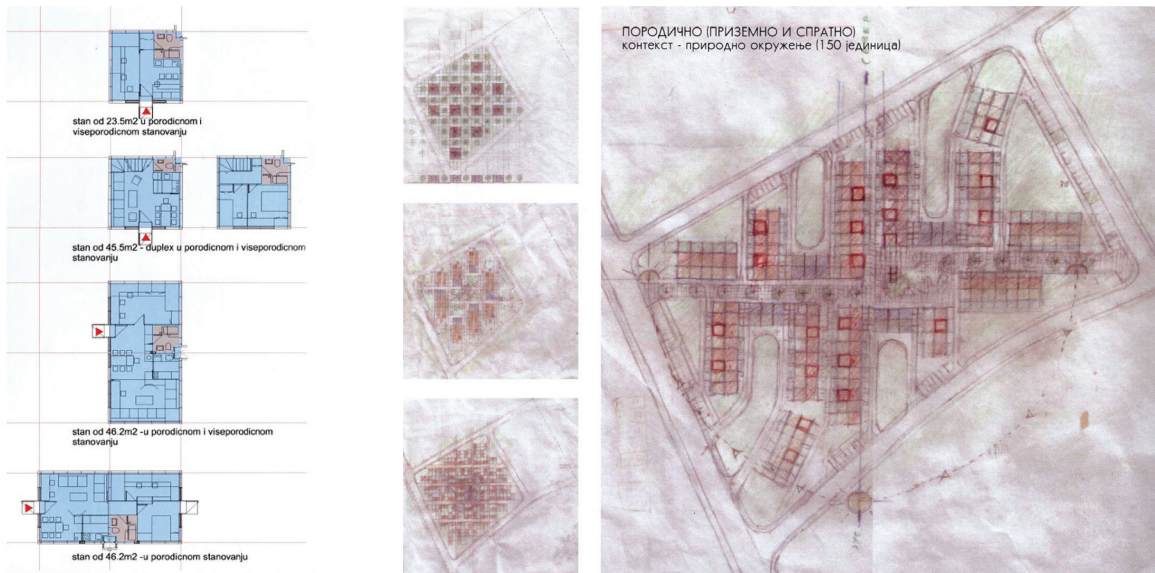
Септембра 2003. год., у оквиру *Програма изградње 5.000 станова*⁶, Град Београд, у сарадњи са Друштвом архитеката Београда, расписао је општи јавни и позивни анонимни конкурс, са циљем решавања стамбених проблема и друштвене интеграције становника сламова и нехигијенских насеља у Београду, претежно ромске националности (90%). На конкурс су приспела 23 конкурсна рада. Жири је у оквиру сваке од три задате категорије становања – индивидуално, колективно и вишепородично, доделио по једну прву, другу и трећу награду, а додељена је и једна награда ван услова конкурса. Специфичан конкурсни задатак дао је и врло занимљива пројектантска решења, али будући да је стамбени програм убрзо обустављен, до њихове реализације у пракси никада није дошло.

Конкурсом је предвиђено осмишљавање модела стамбених склопова и њихових архитектонских и урбанистичких групација на задатој локацији величине 2–2,5 ха, који би били применљиви за различите градске локације намењене *Генералним планом Београда 2021* (Urbanistički zavod, 2003) за потребе социјалног становања. Унутар стамбене групације планирано је 150 стамбених јединица, скромне површине (5–15 м² по особи) и обраде, са пратећим нестамбеним објектима (вешернице, простори за одлагање секундарних сировина, оставе за дрва), просторима за социо-едукативне и додатне активности становника и отвореним рекреативним површинама. Од три понуђена стамбена типа (индивидуално, колективно и вишепородично становање) требало је обрадити најмање два, од којих је колективно становање – „становање више породица у заједници“ било обавезујуће⁷ (DAB, 2003).

Прва награда у категоријама индивидуалног и колективног становања, као и друга награда у категорији вишепородичног становања, додељене су ауторском тиму који чине Владимир Милић и Јасмина Ђокић. Код индивидуалног и колективног становања аутори су понудили веома занимљив одговор на пројектантски задатак концептом „нове београдске партаје“, који је објединио карактеристике рационалности и економичности, социјалне одрживости, самодовољности и прилагодљивости (Сл. 2–4) (DAB, 2003а).

6 Јуна 2003. год., Скупштина града Београда припемила је програм од 12,5 милиона евра са циљем да се очисте „нехигијенска насеља“, и да се изгради 5.000 станова за 50.000 Рома из 100 насеља. Програм је био на снази до средине јануара 2004. год., а само мали број станова је изграђен (Amnesty International, 2011).

7 Кроз решења и алтернативне предлоге учесника, занимљива замисао о крајње економичном колективном типу са заједничким санитарним чворовима и кухињама показала се као нефункционална и неисплатива, што је истакнуто и у извештају жирија.

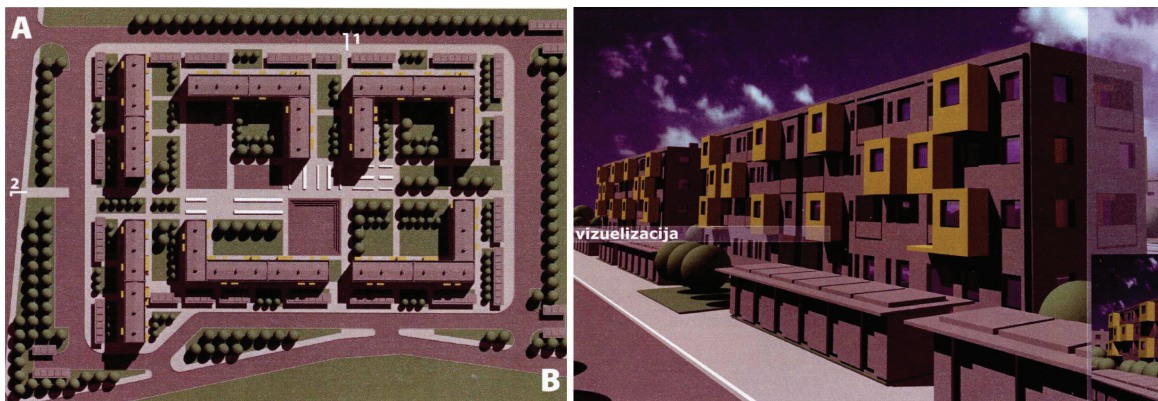

Слике 5 и 6. Индивидуално становање – друга награда (Марушић, М. и Д.) - варијанте архитектонско-урбанистичких склопова (десно) и варијанте смештајне јединице (лево)

Figures 5 and 6. Individual housing - 2nd Prize (Marušić, M. and D.) - variations of the urban-architectural assemblies (right) and variations of a dwelling unit (left)

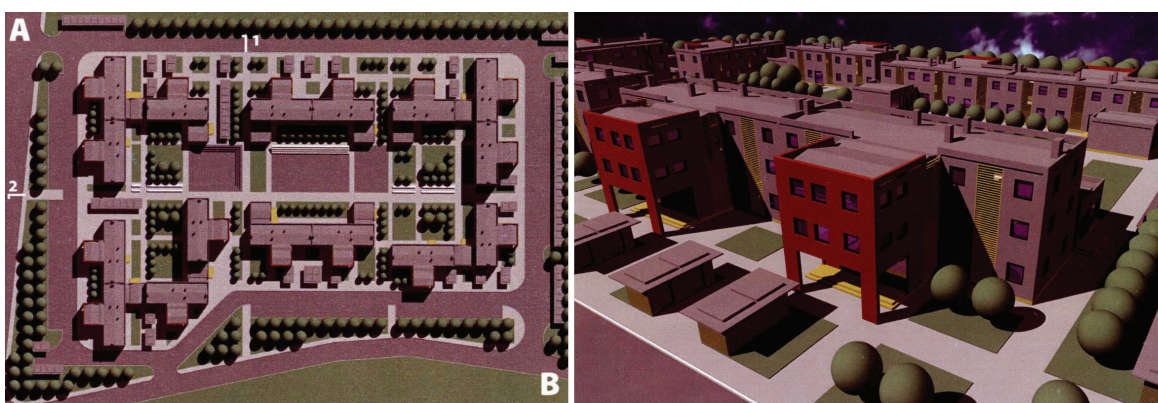
Према предложеном решењу, „савремени партајски склоп“ чини парцела површине 360 m² са линеарним објектом спратности П+Пк (приземље и галерија), кога чине четири стамбене јединице. Овако формирана партаја постављена је управно на приступну саобраћајницу и представља елемент који се понавља у урбанистичкој матрици. Економичност и рационалност модела огледају се у ефикасном коришћењу градског земљишта, саобраћајном и инфраструктурном опремању становања нижих густина, а могућа је и фазна изградња и реконструкција индивидуалних власничких сегмената. Као просторни елемент социјалне одрживости, заједнички дворишни простор подстиче социјалну интеграцију станара и доприноси њиховој већој безбедности (Ђокић, 2008).

Другопласирани рад у категорији индивидуалног становања аутора Дарка и Миленије Марушић нуди неколико варијантних предлога архитектонско-урбанистичких склопова, заснованих на концепту архитектонског и урбанистичког модула (Сл. 5) (DAB, 2003a). Овај систем аутори доследно примењују код сва три типа становања. Основни принципи ауторског приступа конкурсном задатку су – стан, а не колективни смештај; модул – „рам за слику“, „који се системом укрштенице и лево коцкица може применити на различитим локацијама...“; и приземље, као пројектантско опредељење које је у сагласности са начином живота и навикама ромске популације. Минималну смештајну јединицу решену у модулу 5x5 m карактеришу: значајна флексибилност у погледу унутрашње организације,

Слика 7 и 8. Вишепородно становање – прва награда (Милорад Обрадовић)

Figures 7 and 8. Multi-family housing - 1st Prize (Milorad Obradović)

Слике 9 и 10. Колективно становање – друга награда (Милорад Обрадовић)

Figures 9 and 10. Collective housing - 2nd Prize (Milorad Obradović)

могућност трансформације у стамбену јединицу, те мултипликације, односно проширења у хоризонталном и вертикалном смислу (Сл. 6). Предложени концепт издваја веома слојевито разматрање проблематике становања Рома, као и препознавање и афирмација вишеструких могућности модуларних система у пројектовању социјалног становања (видети нпр. Вајић и Pantović, 2011).

Првонаграђено решење у категорији вишепородичног становања (Сл. 7 и 8) и другонаграђено решење у категорији колективног становања (Сл. 9 и 10) дело су истог аутора (Милорад Обрадовић), а карактерише их, како се наводи у образложењу жирија: „рационалност и једноставност организације основа, обликовања објеката и третмана материјализације и постизање визуелних ефеката крајње економичним мерама – бојом, величином волумена и повлачењем или извлачењем сегмената на фасади” (DAB, 2003а).

Конкурс за анкетно програмско урбанистичко-архитектонско решење комплекса ИГМ „Трудбеник” у Вишњичкој Бањи у Београду (2005)

У организацији ДАБ-а, Град Београд расписује у марту 2005. год. општи јавни анонимни конкурс са циљем добијања што квалитетнијих урбанистичко-архитектонских решења као припреме за израду Плана детаљне регулације за локацију „Трудбеник”, предвиђену *Генералним планом Београда 2021.* за нову стамбену изградњу. Конкурсом је предвиђено пројектовање стамбеног насеља мањих густина са тржишним и социјалним становањем и пратећим јавним, комерцијалним и рекреативним садржајима, на простору укупне површине око 45 ha (DAB, 2005). Укупно 8 радова испунило је услове конкурса, а жири је доделио три награде – једну прву (Дарко и Миленија Марушић, Ђорђе Алфировић, Ана Чарапић) и две једнаковредне друге, као и два откупа и три обештећења.

У оквиру површине за стамбену изградњу, социјално становање предвиђено је са уделом од 30% и могућношћу да се пројектује као индивидуално или вишепородично, или комбинацијом оба типа. Његова позиција планирана је у југозападном делу локације. Део задатка у оквиру овог типа становања био је и осмишљавање предлога унапређења и уређења постојећег нехигијенског насеља са око 60 кућа у југоисточном делу локације. Тржишно становање планирано је са уделом од 70%, од чега би 50% чинило индивидуално, а 20% вишепородично становање.

Како наводе Бајић и Манић (2013), социјално становање овим конкурсом није третирано као специфичан задатак који би требало решавати кроз посебне пројектантске критеријуме, а од учесника су примарно очекивана решења која би кроз разноврсност урбане структуре, типологија и садржаја афирмисала потенцијале локације и дала рационалан пројектантски одговор на сложене захтеве њених природних и створених карактеристика (проблем клизишта, неповољне северне оријентације падине, нелегално изграђени објекти и др.).

Према коментарима жирија, првонаграђени рад је у највећој мери одговорио на програмом дате критеријуме, а издвојила га је, између осталог, висока професионалност, програмска доследност, прилагођеност терену и препознатљивост (DAB, 2005а). Карактер насеља дефинисан је кроз преклапање неколико система: уличну матрицу прилагођену терену, система зелених површина управних на терен и неколико основних типова изградње: кућа у низу, слободностојећих индивидуалних кућа, вишепородичних стамбених зграда – ламела, у ортогоналним као и слободнијим формама пратећих и централних садржаја у нижим деловима насеља (Сл. 11 и 12). Као посебан квалитет рада истакнут је предлог интеграције ромског у ново стамбено насеље кроз постепену трансформацију, јер се на тај начин минимализује уобичајена физичка и социјална сегрегација мањинског и сиромашног становништва.

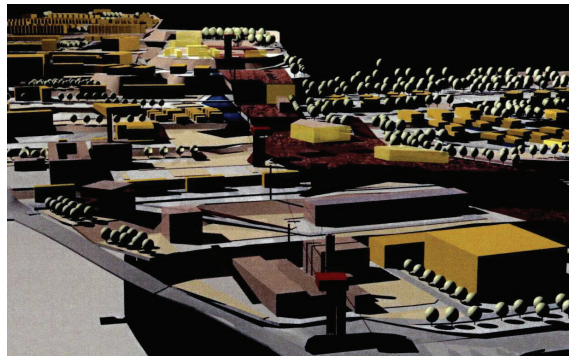
Слике 11 и 12. Прва награда (Дарко и Миленија Марушић, Ђорђе Алфировић, Ана Чарапић)

Figures 11 and 12. 1st Prize (Darko and Milenija Marušić, Đorđe Alfirević, Ana Čarapić)

Слика 13. (лево) Друга награда (Јелена Батало, Димитар Икономов, Соња Милојевић, Ивана Ненадовић, Катарина Пиштељић, Бранимир Поповић)
Figure 13. (left) 2nd Prize (Jelena Batalo, Dimitar Ikonomov, Sonja Mилојевић, Ivana Nenadović, Katarina Pištelić, Branimir Popović)

Слика 14. (десно) Друга награда (Бранислав Радовановић, Иван Лалић, Бојан Радовановић, Миливој Пјанић)
Figure 14. (right) 2nd Prize (Branimir Radovanović, Ivan Lalić, Bojan Radovanović, Milivoj Pjanić)

Један од два другонаграђена рада (Јелена Батало, Димитар Икономов, Соња Милојевић, Ивана Ненадовић, Катарина Пиштељић, Бранимир Поповић) издвојио се по начину размишљања о предметном простору – „на интерактиван начин формиран у оквиру или на темељима зелене кичме и тајновитог и непредвидивог деловања...” – али би, како наводи жири, сигурно тражио значајну даљу разраду, прекомпоновање и конкретизацију понуђених идеја (Сл. 13) (ibid.). Квалитетом другог другонаграђеног рада (Бранислав Радовановић, Иван Лалић, Бојан Радовановић, Миливој Пјанић) истакнуте су „афирмација програмских опредељења и сагледавање могућности простора на један слободан, духовит и инспиративан начин” (ibid.) (Сл. 14).

Конкурс за идејно урбанистичко–архитектонско решење објекта комплекса социјалног и непрофитног становања западно од улице Др Ивана Рибара на Новом Београду (2006)

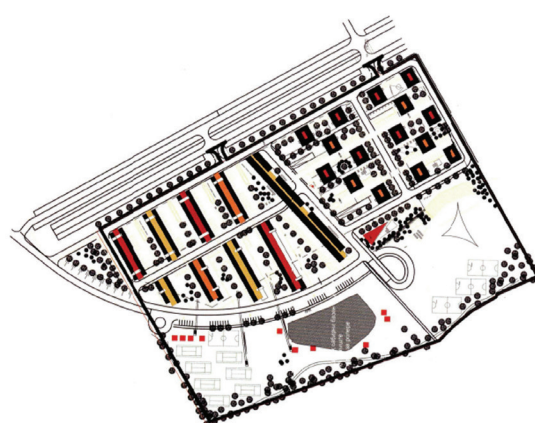
У оквиру програма 2.000 социјално непрофитних станова у Београду⁸, Град Београд је, у сарадњи са Друштвом архитеката Србије, расписао у октобру 2006. год. општи

8 Пројекат 2000 социјално непрофитних станова у Београду започиње током 2005. год., уз Одлуку о условима продаје 2000 социјално непрофитних станова у Београду (Službeni list grada Beograda, br. 2/2005). Поред локације западно од Ул. др Ивана Рибара, локације планиране за реализацију овог програма биле су још и у оквиру насеља Камендин, новобеоградских блокова 61 и 63 и уз Војвођанску улицу. Програм се реализује на локацијама у насељима Камендин, Овча, Орловско насеље – Миријево и на локацији на подручју Великог Мокрог луга (Damjanović i Gligoriјевић, 2010).

јавни анонимни конкурс за урбанистичко–архитектонско решење новог комплекса вишепородичног социјалног и непрофитног становања на Новом Београду. Конкурсним условима је предвиђена изградња 1080 станова на локацији површине 7,8 ha, од чега 30% социјалних (око 310) и 70% непрофитних (око 770). Циљ конкурса био је добијање „рационалног и архитектонски савремено обликованог стамбеног комплекса”, који би представљао везу између изграђеног и неизграђеног подручја и уводни елемент у карактеристичну новобеоградску матрицу (DAB, 2006). На конкурс је стигло 26 радова. Жири је доделио две једнаковредне прве награде – ауторки Ани Ковенц-Вујић, и ауторском тиму који чине Тамара Петровић-Комленић и Милош Комленић, чије је решење одабрано за изградњу. Додељене су и једна трећа награда, три једнаковредна откупа и два специјална признања.

Конкурсним задатком предвиђено је да се социјално и непрофитно становање просторно организују у посебним функционалним целинама. Оквирна структура станова задата је у обе категорије, при чему су за пројектовање непрофитних станова коришћени *Услови и технички нормативи за пројектовање стамбених зграда и станова* (Službeni list grada Beograda 32/83), док су за социјалне станове дата описно формулисана, мање или више обавезујућа правила (DAB, 2006).

Поред функционалности стамбених јединица, жири је код првонаграђених радова као основне квалитете препознао

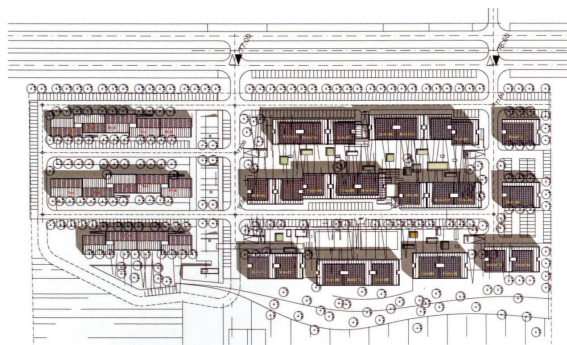

Слике 15 и 16. Једнаковредна прва награда (Ана Ковенц-Вујић)

Figures 15 and 16. Equivalent 1st Prize (Ana Kovenc-Vujić)

Слике 17 и 18.
Једнаковредна прва
награда (Тамара Петровић-
Комленић и Милош
Комленић)

Figures 17 and 18. Equivalent
1st Prize (Tamara Petrović-
Komlenić and Miloš Komlenić)

физичку структуру у решењу ауторке Ковенц-Вујић (Сл. 15 и 16) и стамбени склоп и савремено обликовање у решењу аутора Петровић-Комленић и Комленић (Сл. 17 и 18) (DAB, 2006а). Према речима жирија, оно што издваја рад ауторке Ковенц-Вујић је „веома интересантна композиција предложене физичке структуре“, у смислу „јасне физиономије локације, примерене специфичности шире урбанистичке позиције и карактера „завршетка/рубa“ града“. Како се наводи, ауторка предлаже „наставак најбоље традиције урбанизма Новог Београда, као и корекцију неких негативних појава“. У раду ауторског тима Петровић-Комленић и Комленић посебно је истакнут квалитет стамбених јединица као и њихових склопова, у смислу повољне оријентације, адаптивности и могућности међусобног комбиновања, како у фази изградње тако и у фази коришћења (ibid.).

Архитектонска и урбанистичка разрада првонаграђеног конкурсног решења аутора Петровић-Комленић и Комленић, које је одабрано за реализацију, припала је „Машинопројекту“ и трајала је од 2007 до 2010. године. Пројектовано је укупно 1130 станова различите структуре и квадратуре, од којих 731 социјално непрофитних и 399 социјалних станова, укључујући 61 локал. У складу са идејним конкурсним решењем, објекти на парцели

груписани су у самостојеће низове, паралелне са Улицом др Ивана Рибара, чиме је избегнута претежно северна оријентација малих станова. Објекти социјалног становања пројектовани су у северном делу локације према Старој Бежанији, остварајући контакт са зоном становања ниже спратности, док је непрофитно становање смештено у јужном делу локације, према Улици Јурија Гагарина. Укупно је планирано 12 објеката, од чега 3 објекта социјалног становања спратности По+П+4+Пк (стамбени) и 9 објеката непрофитног становања спратности По+П+6+Пк (5 стамбених и 4 стамбено-пословна).

У сваком објекту социјалног становања пројектована су 133 стана, са структуром од гарсоњере до двособног стана. Објекти у комплексу непрофитног становања различите су величине, а станови по структури варирају од једнособних до трособних и троипособних, при чему су у поткровљима пројектовани дуплекс станови. У приземљима зграда оба типа, око 3,5% од укупног броја станова предвиђено је за особе са посебним потребама. Од три планирана објекта социјалног становања (Ц1, Ц2, Ц3) изграђен је само један (Ц3), док је у зони непрофитног становања изведено свих девет објеката. Изградња комплекса највећим делом реализована је у периоду од 2010 до 2012. године⁹.

9 На пројектовање и изградњу објекта Ц4 у зони раздвајања социјалног и непрофитног становања, у оквиру којег би били смештени и заједнички сервис и услуге, још увек се чека.

Слике 19–21. Комплекс
социјалног и непрофитног
становања западно од
Улице др Ивана Рибара на
Новом Београду

Figures 19–21. Social and
non-profit housing complex
located to the west of the
street Dr Ivana Ribara in New
Belgrade

У погледу општег визуелног карактера и урбанистичко-архитектонске композиције стамбеног насеља у процесу реализације пројеката није се много одступило од награђеног конкурсног решења. Ликовност примерена функцији, али и постојећем урбаном контексту свакако представља један од кључних квалитета овог стамбеног комплекса (Сл. 19–21). Обликовање објекта одликује једноставна и складна геометрија основних форми, чија је динамика остварена на плану композиције омотача објекта, у виду „шаре“ од прозорских вертикала које се међусобно смичу. Коришћење боја на фасадним платнима доприноси разноврсности урбанистичког склопа, чинећи га атрактивним и препознатљивим. Иако је на објектима непрофитног и социјалног становања примењен различит третман фасада и кровних равни, обликовани су заједничким архитектонским језиком и без визуелних разлика у погледу квалитета спољашње обраде. Избор двоводног косог крова, који асоцира на архетип куће, као и бојених кутијастих балкона од перфорираног лима, даје објектима социјалног становања хумани карактер и савремен естетски израз.

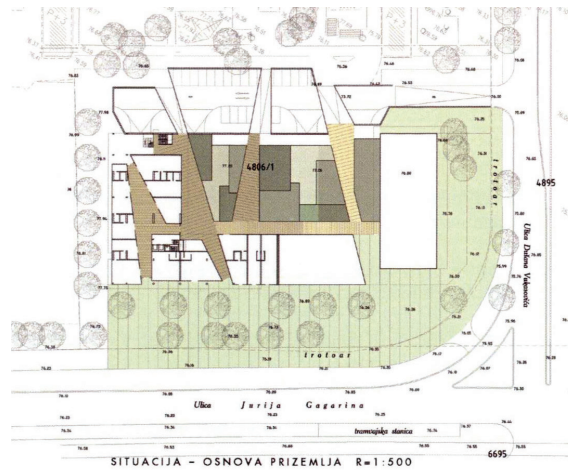
Конкурс за идејно урбанистичко-архитектонско решење објекта комплекса на локацији ПФЦ 10 и архитектонског решења стамбено-пословног објекта на парцели ГП-1 у блоку 61 на Новом Београду (2006)

Упоредо са конкурсом за стамбено насеље западно од Ул. др Ивана Рибара, Град Београд је у оквиру програма 2.000 социјалних и непрофитних станова расписао и општи јавни и анонимни конкурс за идејно решење Просторно функционалне целине 10 у Блоку 61 на Новом Београду, у оквиру које је планиран и нови објект непрофитног становања са око 140 станова. На предметној локацији површине 0,98 ха, састављеној од две грађевинске парцеле, предвиђена је израда урбанистичко-архитектонског

решења за два стамбено-пословна објекта у низу, од којих је за објект на парцели ГП1 требало урадити и архитектонско решење. Од свега осам пристиглих радова, седам је испунило услове конкурса. Жири није доделио прву, већ две једнаковредне повишене друге награде – студију Re:act (Дејан Милановић, Гроздана Шишовић) (Сл. 22 и 23), на основу чијег решења је објект и реализован, и ауторском тиму који чине Душан Стојановић, Младен Пешић и Наташа Јанковић (Сл. 24), а додељена је и једна трећа награда.

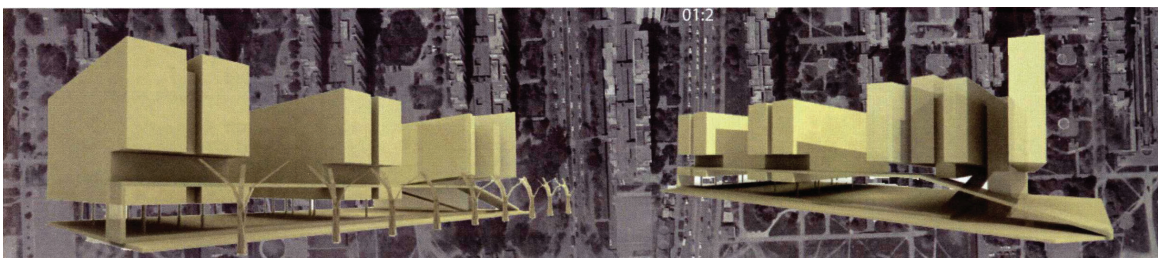
Актуелна планерска пракса погушћавања отворених новобеоградских блокова (видети Marić et al., 2010) уткана је и у концепцијску проблематику овог конкурсног задатка. Један од кључних изазова било је питање пројектантског односа према наметнутом урбанистичком захтеву континуалне ивичне изградње дуж Улице Јурија Гагарина и правилу очувања постојећих аутентичних вредности урбанизма и модерне архитектуре Новог Београда, у датој, врло специфичној предметној ситуацији (видети Šišović, 2013). Како се наводи у распису, циљ конкурса је био „добиање рационалног, квалитетног урбанистичког решења и архитектонски савремено обликованог стамбено-пословног комплекса, који ће у овом сегменту Ул. Јурија Гагарина допринети стварању планираног карактера ове улице као пословно-трговачке“ (DAB, 2006b).

Према коментарима жирија, као кључни квалитети рада студија Re:act истакнути су: повољан однос између јавног и приватног простора, рационалност и флексибилност станова, као и савремени обликовни израз „прикладан намени непрофитног становања“, док је код другог другонаграђеног рада посебно вредновано „неочекивано, али логично решење урбанистичке композиције“ (DAB, 2006c).

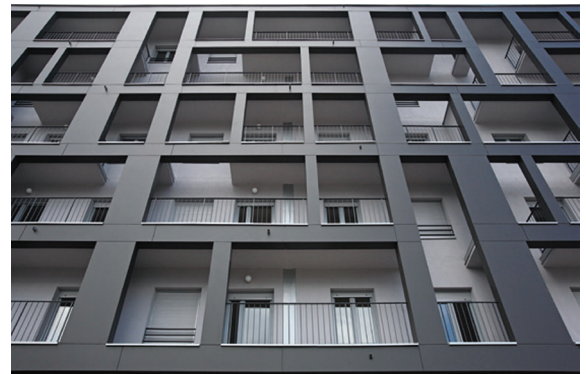
Слике 22 и 23. Једнаковредна друга награда (Дејан Милановић и Гроздана Шишовић, Re:act студио)

Figures 22 and 23. Equivalent 2nd Prize (Dejan Milanović and Grozdana Šišović, Re:act studio)

Слика 24. Једнаковредна друга награда (Душан Стојановић, Младен Пешић и Наташа Јанковић)

Figure 24. Equivalent 2nd Prize (Dušan Stojanović, Mladen Pešić and Nataša Janković)

Слике 25–27. Објекат непрофитног становања у Блоку 61

Figures 25–27. Non-profit residential building in Block 61

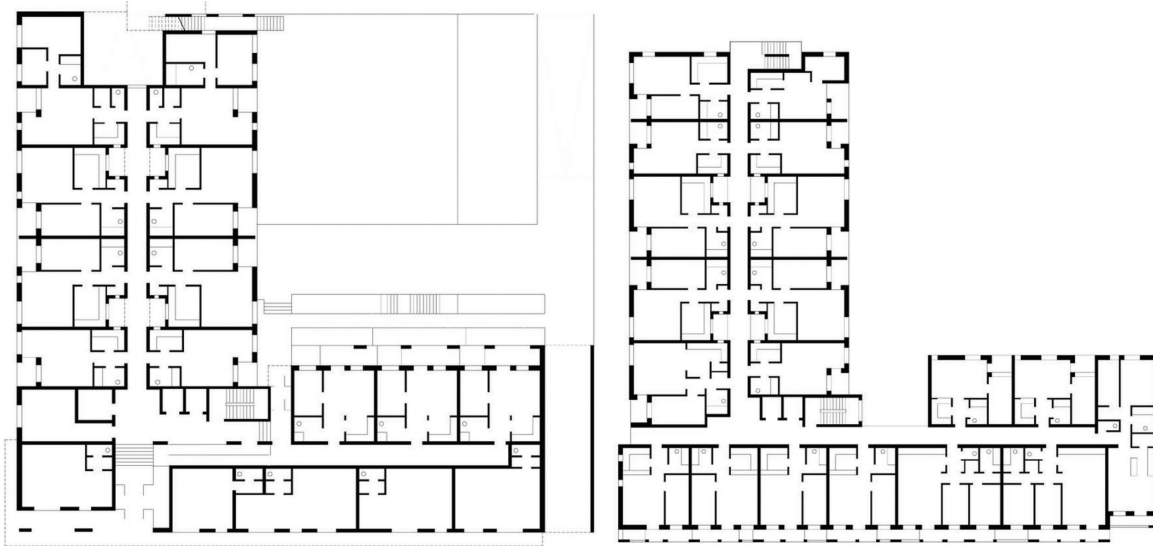
Од два другонаграђена рада, за реализацију је у марту 2007. год. одабрано решење аутора Дејана Милановића и Гроздане Шишовић. Концептуално решење аутора засновано је, по речима аутора, на истраживању могућности архитектуре да коригује урбанистичку поставку задату кроз услове усвојеног урбанистичког пројекта за ову локацију (Šišović, 2013). Применом двоструког галеријског склопа, који на микро нивоу подражава архитектуру Блока 61, умекшан је однос нове структуре према затеченом контексту, а на нивоу партера остварена је чврста интеграција у мрежу затечених отворених простора. Критички став према идеји „континуалног уличног низа“ аутори исказују обликовањем уличне фасаде „као порозне структуре, а не као плохе“ (ibid, р. 413). Према Г. Шишовић, једна од стратешких одлука која је обликовала конкурсно решење била је и третирање теме непрофитног становања кроз архитектуру која у погледу просторног комфора станова даје максимум у оквиру могућности склопа, где максималан стан добија двострану оријентацију (увођењем отворених галерија), фасадни отвори су велики, а предности добре оријентације користе се додатно отварањем лођа и тераса (ibid.).

Идејни и главни пројекат рађени су у „Машинопројекту“ у периоду од јуна 2007. до марта 2008. год., а извођење објекта трајало је од априла 2008. до октобра 2009. године. И пројектовање и изградња објекта обављени су под делимичним надзором ауторског тима, што код нас представља неуобичајену праксу када се разрада идејних решења препусти великим пројектантским предузећима. Судећи по оценама стручне јавности (видети нпр. Vučinić, 2010; Ristanović, 2009) и добијеним архитектонским

наградама (признање 32. Салона архитектуре у Београду и номинација за европску награду за архитектуру Мис ван де Роје 2011), ова пракса дала је изузетно добар резултат и вредан примерак новије стамбене архитектуре у Србији (Сл. 25–27).

Ипак, од првобитне идеје до реализације, конкурсно решење претрпело је значајне промене. По усвајању конкурсног решења, инвеститор је захтевао економску оптимизацију решења кроз: укидање унутрашњег атријума са галеријама, повећање боја станова и њихово уситњавање, смањење површине комуникација и пратећих простора у корист површине станова и др., као и: увођење склоништа и станарских остава за сваки стан, укидање већег броја локала у приземљу и њихову замену становима те додавање нових паркинг места. Критеријум економичности утицао је на коначну организацију станова кроз минимизирање комуникација у становима и повећање површина стамбених просторија, омогућавање флексибилности простора, и додавање лођа или полуограђених тераса на свим становима (Сл. 28).

Ристановић истиче: „У односу на конкурсно решење, зграда сада нема ни атријум, ни башту на крову гараже, нити велика прозорска крила. Изгледа да наше друштво још није ни зрело ни спремно да кроз аспект социјалног становања експериментише с начинима унапређења општих услова становања. Оваква тема и даље се своди искључиво на површину, приступачност и цену стамбених јединица“ (Ristanović, 2009).

Слика 28. Основе приземља и типског спрата

Figure 28. Ground floor and typical floor plans

Конкурс за израду идејног урбанистичко-архитектонског решења стамбено-пословног комплекса социјалног становања у београдском насељу Овча (2011)

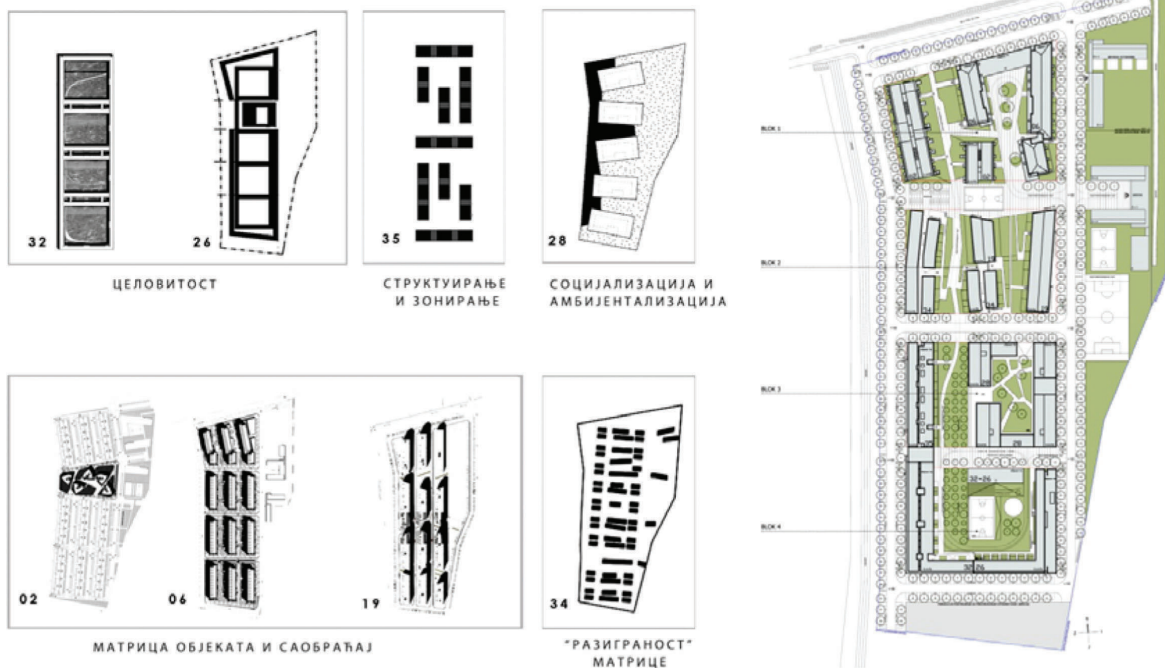
Конкурс је расписан јула 2011. год. од стране Управе града Београда у оквиру Програма социјалног становања, а у сарадњи са ДАБ-ом, ДУБ-ом и УАС-ом. Локација будућег насеља налази се на левој обали Дунава уз пут Борча – Овча. На укупној површини од око 7,5 ha, конкурсом је предвиђена изградња стамбено-пословног комплекса са 80% стамбеног и 20% пословног простора. Програм конкурса предвиђао је изградњу 1.400 станова, од чега 1.200 социјалних и 200 станова солидарности уз услов обезбеђивања адекватних простора за пратеће садржаје као што су социјална заштита, деčја установа и основна школа. Становање за особе са посебним потребама, са уделом до 15% у укупно оствареном броју станова, предвиђено је у приземљима стамбених објеката (Agencija za stanovanje i investicije, 2011).

Конкурсни модел, према образложењу ТИМ-а 8 у каталогу БИНА-е, формулисан у распису и програму конкурса није се разликовао од уобичајених. „Ради се о обрасцу модела са шемом: једна (прва) награда – један тим архитеката – једно цело насеље са једним типом објеката и његовим варијацијама” (ТИМ8, 2012). На конкурс за Овчу, на који је пристигло 35 радова, није додељена прва награда, већ по једна друга и трећа награда и шест откупа. По завршетку Конкурса, одржан је састанак у Урбанистичком заводу са ауторима осам награђених радова, на којем је председник жирија – градски архитекта – саопштио измену конкурсног програма и трансформацију конкурсног у нови постконкурсни модел, према коме свих осам тимова пројектује по један објекат према својим конкурсним решењима, док ће урбанистичко решење радити Урбанистички завод. Иако није први пут да већи број удружених тимова ради на једном урбанистичком решењу са различитим објектима (у свету, насеље ИБА у Берлину 1987. год. где је промовисан постмодерни поступак

и реализовано насеље по урбанистичком решењу Роба Криера, а објекте су радили Алдо Роси, Ханс Холајн, Криер и други; или у Србији, стамбено-пословни блок у Булевару краља Александра, где је аутор урбанистичког решења Ђорђе Бобић, а објекте су радили Милош Бобић, Ђорђе Бобић, Милан Лојаница, Миленија и Дарко Марушић и Светислав Личина), предложени концепт за насеље у Овчи представља „експериментални модел” (према ТИМ8, 2012) у досадашњој пракси реализације конкурса за становање.

Уважавајући значај просторне међузависности урбанистичког и архитектонског пројектовања, награђени тимови су се самоиницијативно удружили и оформили један тим, радно назван ТИМ8, како би свих осам тимова учествовало у осмишљавању јединственог урбанистичког решења. Кључне идеје из свих осам конкурсних решења (Сл. 29) ТИМ8 синтетизује у једно урбанистичко решење које се састоји од четири новоформирана блока и две програмски различите, али компатибилне целине – два суседства, као места социјалне интеракције. По два тима разрађивала су по један блок и у комуникацији са суседним тимовима решаване су јавне зоне, а свих осам тимова радили су на комплетном решењу насеља у циљу његове складности, целовитост и кохерентности. Методологију пројектовања пројекта-модела Овча, као иновативну, карактерише заједнички рад великог броја аутора, чиме се доприноси стварању квалитетнијег животног простора становника будућег насеља. Позитивне карактеристике оваквог приступа су:

- Урбанистичко решење насеља са неколико нивоа социјалне интеракције, као што су јавни простори између блокова, простори унутар блокова и на нивоу једног објекта. Идеја предложених амбијената и разнородног социјалног деловања представља место споја, сусрета и интеракције, усмерених ка развоју заједништва и унапређењу животних и радних услова;
- Хуманији карактер насеља и одсуство монотоности простора и репетиције истоветних објеката увођењем различитих типова објеката и урбаних амбијената;

Слика 29. Графички приказ методологије рада – Идеје осам конкурсних радова имплементиране у усвојено урбанистичко решење

Figure 29. Illustration of the working methodology – ideas of eight competition designs implemented in the adopted urban design

- Индивидуализација колективног становања разноликошћу стамбених простора (различитости у третману фасаде – колорит, примењени материјали, композиција отвора), стамбених амбијената (заједнички простори унутар стамбених објеката), као и у организацији склопа и самих станова;
- Стварање идентитета места на плану: перцепције (становници лако препознају своје објекте), функције (идентификовање становника са местом становања) и амбијента (карактеристично насеље у односу на друге). Ове просторне карактеристике насеља су делом последица учешћа различитих генерација при пројектовању насеља, где се погледи на архитектуру и естетика времена читавају подржавајући идеју разноликости.

Додатне специфичности овог конкурса тичу се увођења иновација у програмске захтеве у области енергетски ефикасне изградње у конкурсу за социјално становање, што се на овом конкурсима „може сматрати извесним помаком у односу на уобичајену праксу“ (Вајић и Манић, 2013). Конкурсом је такође предвиђено коришћење геотермалних вода са локације као и употреба изолације фасадних зидова која је усклађена са условима о нискоенергетским

објектима. Међутим, и поред ових позитивних помака у распису конкурса, није објављен детаљан извештај жирија ни каталог радова, а нису одржане ни изложба радова и јавна дискусија, па је „о специфичним критеријумима жирија за вредновање решења могуће судити само на основу расписа и програмског задатка“ (ibid.), што свакако представља велики пропуст. Задати врло ограничавајући и строго дефинисани услови, максимална искоришћеност просторних параметара локације и критеријуми за вредновање пројектантских решења као што су економичност и рационалност, генерално „не дају подстицај иновативним пројектантским приступима“ и доприносе „уопштавању комплексне проблематике социјалне станоградње“ (ibid.). У том контексту, приказана методологија рада ТИМ-а 8 може да послужи као методолошки и пројектантски модел, јер омогућава да се експериментално истраже квалитети простора изван задатих ограничења.

ЗАКЉУЧАК

Пракса архитектонско-урбанистичких конкурса имала је одлучујућу улогу у обликовању нове архитектуре социјалног становања у Београду од 2003. год. до данас,

а њен квалитет је, у недостатку одговарајућих техничких прописа и стандарда за планирање и пројектовање у овој области, био директно условљен само програмским захтевима конкурсних расписа (видети Таб. 1).

Анализа награђених конкурсних решења показује да су највеће новине у формирању урбанистичког и архитектонског склопа предложене у првом расписаном конкурс (конкурс за идејно архитектонско-урбанистичко решење стамбених јединица и групација социјалног становања из 2003. год.). Овај конкурс је био и најпогоднији за креативно истраживање и иновације, јер су расписом тражени модели, а не коначна пројектантска решења за познату локацију. Аутори Владимир Милић и Јасмина Ђокић предложили су занимљив концепт „нове београдске партаје“, а решења Дарка и Миленије Марушић издвајају се по доследној примени концепта модула и веома слојевитом разматрању проблематике становања ромске популације. Конкурс за социјално становање у Овчи из 2011. год. специфичан је пре свега због методологије рада примењене по завршетку конкурса, где више награђених тимова, са архитектонским решењем једног објекта, учествује у креирању јединственог урбанистичког склопа.

У погледу обликовања, конкурсна решења нису понудила значајне архитектонске новине, али је њихов квалитет значајно виши у односу на преовлађујућу градитељску праксу у области станоградње код нас и могао би да служи као путоказ за унапређење стандарда нове стамбене архитектуре. Насупрот тржишном становању, код којег доминира модел изградње појединачних објеката, за социјално становање карактеристична је изградња стамбених комплекса, што омогућава већу уједначеност урбанистичких решења и формирање препознатљивих амбијената, као на примеру насеља западно од Ул. др Ивана Рибара. Када је у питању функција, конкурсна решења су по правилу тежила изузетно рационалној организацији простора и уштеди на комуникацијама, а кухиња је често пројектована без директног осветљавања и проветравања. У највећем броју радова приметан је утицај београдске школе стамбене архитектуре.

У евентуалној даљој анализи досадашње конкурсне праксе, посебну пажњу заслужују полазне урбанистичке планске поставке, параметри и ограничења, које пројектанти морају да поштују. Један од кључних проблема је недовољан проценат зелених површина, које по правилу уступају место паркинг простору. У циљу рационализације трошкова избегава се изградња подземних гаража, те се веома велике површине, уместо за пејзажно-архитектонско уређење, планирају за паркирање. Оваква пракса директно угрожава квалитет живота станара и онемогућава подстицање њихове социјалне интеграције у отвореним заједничким просторима. Густина становања, спратност, индекси изграђености и заузетости, број паркинг места и проценат зеленила на парцели захтевају озбиљна стручна разматрања, како би се у будућој пракси створили услови за креирање одрживијих урбанистичких решења.

Ово истраживање још једном је потврдило вишеструки значај јавног архитектонско-урбанистичког конкурса у

пројектовању и изградњи објеката и целина социјалног становања. Социјално становање представља добро од јавног интереса, а управо су јавни конкурси директно повезани са јавним интересом, укључују најширу стручну јавност па захтевају и највиши ниво професионалне и друштвене одговорности.

Расписивање јавних конкурса у овој области има и финансијску предност, јер омогућава инвеститору да уз минималне трошкове добије разноврсна и квалитетна пројектантска решења, а да истовремено уз адекватну дистрибуцију наградног фонда, може да одабере пројекте различитих аутора за реализацију у пракси. Пример конкурса за стамбено насеље у Овчи показује на који начин је ова пракса изводљива¹⁰. Решавање урбанистичких склопова социјалног становања кроз сарадњу већег броја пројектантских тимова је свакако препоручљив модел јер доприноси креирању социјално одрживог стамбеног суседства – разноврсног и прилагођеног различитим потребама корисника, које даје осећај веће припадности и идентификације са местом живљења у односу на типолошки једнолична насеља. Ипак, овај модел конкурсне праксе финансијски је оправдан само уколико се дефинише као услов у фази конкурсног расписа.

Проблематика одрживе социјалне станоградње у Србији још увек није довољно истражена, па конкурсна пракса представља и значајан полигон за осмишљавање и развој иновативних стамбених решења, истовремено подстицајући промоцију ове теме кроз самообразовање стручњака. Како наводе Бајић и Пантовић (2011), пројектовање одрживог социјалног становања у развијеним земљама подразумева употребу најсавременијих знања о енергетски ефикасној градњи, флексибилним конструктивним системима, рационалној организацији простора, брзој и јефтиној градњи, као и висок степен слободе обликовања и креативног израза, а у фокусу ових пројеката често су социјални критеријуми, усмерени ка подстицању друштвене интеграције и заједништва, као и свест о проблемима животне средине (стр. 45). Свим овим елементима неопходно је посветити пажњу приликом осмишљавања пројектног задатка и поставити их као критеријуме за пројектовање и вредновање конкурсних решења. Како је показано у претходном истраживању аутора (видети Вајић и Манић, 2013), у конкурсима које је спроводио Град Београд, тема социјалног становања углавном је проблематизована са аспекта економичности, без узимања у обзир других специфичних захтева у тој стамбеној категорији. Изузетак од ове праксе донекле представљају распис конкурса за моделе социјалног становања из 2003. год., у којем су дате извесне препоруке социјално одговорног пројектовања за потребе ромске заједнице, и конкурса за комплекс у насељу Овча, из 2011. год., у који су укључени одређени захтеви у области енергетске ефикасности.

Област јавне станоградње може и треба да представља угледни пример за опште унапређење квалитета стамбене

¹⁰ У случају овог конкурса проблем представља чињеница да то није било предвиђено расписом конкурса, већ је накнадно наметнуто ауторима награђених и откупљених радова, што је пример лоше праксе измене конкурсних услова *post festum*.

Таб. 1. Програмски захтеви из конкурсних расписа
 Tab.1. Program requirements from the competition announcements

Назив конкурса	Учешће социјалног / непрофитног стан. (%)	Тип становања и спратност	Број станова	Величина станова	Опремљеност станова и стамбених зграда	Пратећи садржаји и погодности стамбене целине
Конкурс за идејно архитектонско-урбанистичко решење стамбених јединица и групација социјалног становања у Београду (2003) Није реализован	социјално становање (за Роме) (100%)	једнопородично (у прекинутом и непрекинутом низу) до П+1 колективно до П+2 вишепородично до П+4	150	24-50m2* до 24m2* до 50m2*	- „стандардне и јефтине стамбене јединице“; - подрум није обавезан; - терасе и лође нису обавезне, а код колективног становања се не предвиђају; - одрживо пројектовање (примена здравих и јефтиних материјала, енергетска ефикасност и др.); - смештајна јединица у колективном становању нема санитарни чвор; - грејање на чврсто гориво;	- социо-едукативни простори; - простори за услужне делатности; - отворене површине за рекреацију и игру деце; - заједничке перioniце са вешерницама; - простори за одлагање секундарних сировина; - оставе за одлагање огрева;
Конкурс за анкетно програмско урбанистичко-архитектонско решење комплекса ИГМ „ТРУДБЕНИК“ – Вишњица Бања у Београду (2005) Није реализован	социјално становање (30%)	једнопородично (у низу или двојно) до П+1 вишепородично П+2 - П+4	-	- 25-60m2	- расписом нису били дефинисани посебни услови и стандарди опремања	- јавни и зелени простори; - јавне службе и комерцијални садржаји; - бициклистичке стазе; - паркинг простор; - унапређење и уређење постојећег нехигијенског насеља као посебан задатак;
Конкурс за идејно урбанистичко-архитектонско решење објекта комплекса социјалног и непрофитног становања западно од Улице др Ивана Рибара на Новом Београду (2006) Реализован (2010-2012.)	социјално становање (30%) и непрофитно становање (70%)	вишепородично до По+П+6	1080	25-50m2 (соц. ст.) 31.4-70m2 (непр. ст.) **	- обавезан лифт; - подземне гараже у подрумским етажама објеката; - нижи стандард површине социјалних станова; - адаптивност у погледу спајања/поделе станова; - опционо – терасе или лође за станове веће од гарсоњере као и оставе у подруму; - станови за хендикепиране у приземљу;	- социјално и непрофитно становање као посебне функционалне целине; - снабдевање, услуге, предшколска установа, разонода, култура, итд.; - паркинг простор, пешачке и зелене површине; - зелене и слободне уређене површине за рекреацију и игру деце; - прилагођавање условима несметаног кретања деце, старих, хендикепираних и инвалидних лица;
Конкурс за идејно урбанистичко архитектонско решење објекта комплекса на локацији ПФЦ 10 и архитектонског решења стамбено-пословног објекта на парцели ГП-1 у блоку б1 на Новом Београду (2006) Реализован (2008-2009.)	непрофитно становање (100%)	вишепородично По+П+4- По+П+5	-	31.4-70m2 **	- поштовање аутентичних вредности архитектуре и урбанизма Новог Београда; - комерцијални и услужни садржаји у приземљу; - гаража и помоћни простори у сутерену;	- зелене површине (мин. 20% од површине парцеле);
Конкурс за израду идејног урбанистичко-архитектонског решења стамбено-пословног комплекса социјалног становања у насељу Овча, Општина Палилула (2011) Реализација у фази припреме	социјално становање (86%) и непрофитно становање (14%)	вишепородично П+4+Пк	1400	25-82m2 (соц. ст.) 25-70m2 (непр. ст.) ***	- типски станови и објекти; - исти стандард површине непрофитних и социјалних станова; - поштовање принципа енергетске ефикасности; - до 15% станова намењених за хендикепиране особе у приземљу;	- објекат социјалне заштите; - школа и дечја установа; - комерцијални и услужни садржаји; - пешачке стазе, терени за спорт и рекреацију, дечија игралишта и сл.; - зелене површине;

* Површина стамбеног простора по особи је 5–15m² (параметар усвојен из ГП Београда 2021)

** За непрофитно становање коришћени су параметри из *Улова и техничких норматива за пројектовање стамбених зграда и станова* (Službeni list grada Beograda, br. 32/83)

*** Коришћени су параметри из *Одлуке о условима и техничким нормативима за пројектовање стамбених зграда и станова* (Službeni list grada Beograda, br. 32/IV/83, 5/88)

изградње, али и грађевинске индустрије у Србији, а улога јавног конкурса огледа се у креирању моделских – експерименталних пројеката, кроз које би се промовисали нови пројектантски приступи и савремене технологије грађења.

Јавни архитектонско-урбанистички конкурс, уз одређене корекције постојеће праксе у фази припреме и жирирања (Вајић и Манић, 2013), требало би да буде обавезан инструмент будуће социјалне станоградње у Србији. Посебну пажњу неопходно је посветити и праћењу процеса реализације награђеног решења, како би се избегла одступања од иницијалних принципа и концептуалних поставки, због којих је управо рад награђен и одабран за реализацију.

ЛИТЕРАТУРА

- Agencija za stanovanje i investicije (2011) *Raspis konkursa za izradu idejnog urbanističko - arhitektonskog rešenja stambeno-poslovnog kompleksa socijalnog stanovanja u naselju Ovča, Opština Palilula, u Beogradu*. Beograd: Agencija za stanovanje i investicije
- Amnesty International (2011) *Dom je više od krova nad glavom. Romima je uskraćeno pravo na odgovarajući smeštaj u Srbiji*. London: Amnesty International
- Bajić, T. (2013) O reči socijalan/social u tekstovima o arhitekturi na srpskom i engleskom jeziku. U: Vuković-Nikolić, G.: *Lingvistika za arhitekete*. Beograd: Gordana Vuković-Nikolić, str. 217–238.
- Bajić, T. i B. Manić (2013) Socijalno stanovanje u Srbiji pred izazovima klimatskih promena: Da li arhitektonsko-urbanistički konkursi ohrabruju inovativnost? U: Pucar, M., B. Dimitrijević, & I. Marić (ur.): *Klimatske promene i izgrađeni prostor. Politika i praksa u Škotskoj i Srbiji*. Beograd: IAUS, str. 201–223.
- Bajić, T. i K. Pantović (2011) Mogućnosti primene modularnih sistema u projektovanju održivog i klimatski odgovornog socijalnog stanovanja. *Arhitektura i urbanizam*, br. 33, str. 42–59.
- DAB (2003) *Raspis konkursa za idejno arhitektonsko-urbanističko rešenje stambenih jedinica i grupacija socijalnog stanovanja u Beogradu*. Beograd: DAB
- DAB (2003a) *Katalog konkursa za idejno arhitektonsko-urbanističko rešenje stambenih jedinica i grupacija socijalnog stanovanja u Beogradu*. Beograd: DAB
- DAB (2005) *Raspis konkursa za anketno programsko urbanističko-arhitektonsko rešenje kompleksa IGM „TRUBENIK“ u Višnjičkoj Banji u Beogradu*. Beograd: DAB
- DAB (2005a) *Katalog konkursa za anketno programsko urbanističko-arhitektonsko rešenje kompleksa IGM „TRUBENIK“ u Višnjičkoj Banji u Beogradu*. Beograd: DAB
- DAB (2006) *Raspis konkursa za idejno urbanističko-arhitektonsko rešenje objekata socijalnog i neprofitnog stanovanja na lokaciji zapadno od Ulice Dr Ivana Ribara na Novom Beogradu*. Beograd: DAB
- DAB (2006a) *Katalog konkursa za idejno urbanističko-arhitektonsko rešenje objekata socijalnog i neprofitnog stanovanja na lokaciji zapadno od Ulice Dr Ivana Ribara na Novom Beogradu*. Beograd: DAB
- DAB (2006b) *Raspis konkursa za idejno urbanističko-arhitektonsko rešenje objekta kompleksa na lokaciji PFC 10 i arhitektonskog rešenja stambeno-poslovnog objekta na parceli GP-1(PFC 10) u Bloku 61 na Novom Beogradu*. Beograd: DAB
- DAB (2006c) *Katalog konkursa za idejno urbanističko-arhitektonsko rešenje objekta kompleksa na lokaciji PFC 10 i arhitektonskog rešenja stambeno-poslovnog objekta na parceli GP-1(PFC 10) u Bloku 61 na Novom Beogradu*. Beograd: DAB
- Damjanović, D. i Gligorijević, Ž. (2010) (ur.) *Socijalno stanovanje. Prikaz stambenih politika Srbije i odabranih zemalja Evrope*. Beograd: PALGO centar
- DaNS (2007) Konkursi: Mesta stalnog učenja i novih izazova. Intervju: arhitekti Darko Marušić i Branislav Mitrović. Korišćeno 05. avgusta

2014. sa: http://www.dans.org.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=145&Itemid=51
- Đokić, J. (2008) Beogradska partaja: Socijalni aspekt i mogućnosti primene obrasca za stanovanje različitih društvenih grupa – prezentacija, Beograd 2003. Korišćeno 10. jula 2014. sa: http://prometheus.arh.bg.ac.rs/upload/0809/Doktorske_akademske_studije/Socioloski_diskurs_istranzivanja/partaje_soc_aspekt.pdf
- Hegedüs, J. (2007) Social Housing in Transition Countries. In Whitehead, C & Scanlon, K (eds.) *Social housing in Europe* London: LSE, pp. 165-177.
- Malpass, P. (1983) Residualization and the restructuring of housing tenure. *Housing Review, March – April*, pp. 44–45.
- Marić, I., A. Niković and B. Manić (2010) Transformation of New Belgrade Urban Tissue: Filling the Space instead of Interpolation. *Spatium*, br. 22, pp. 47–56.
- Mojović, Đ., Čarnojević, V., Stanković, Ž. (2009) *Lokalna stambena politika: osnovne informacije i mogućnosti razvoja javne intervencije u oblasti stanovanja u gradovima Srbije*. Beograd: Program za urbani razvoj
- Nacionalna strategija socijalnog stanovanja (2012) Službeni glasnik RS, br. 13/2012.
- Nikolić, J. (2011) *Analiza programa za socijalno stanovanje u Beogradu u periodu od 2000-2009. godine*, specijalistički rad. Beograd: Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu
- Petovar, K. (2003) *Urbana sociologija. Naši gradovi između države i građanina*. Beograd: Geografski fakultet
- Ristanović, N. (2009) Re:act. Korišćeno 5. jula 2010. sa http://www.kvartmagazin.rs/active/sr-latin/home/clanak/_params/kv_clk_id/14264.html
- Ramirez, L., Mojović, Đ., Galassi, B., Čolić, R. (ur.) (2008) *SIRP Book: The Settlement and Integration of Refugees Programme in Serbia 2005-2008 / Knjiga o SIRP-u – Program stanovanja i trajne integracije izbeglica u Srbiji 2005-2008*. Beograd: UN Habitat
- Šišović, G. (2013) Architectural competition as a field of autonomy? In: Bogdanović, R. (ed) *On Architecture, International Conference and Exhibition, Conference Proceedings* [on CD]. Belgrade: Sustainable Urban Society Association, pp. 407-416.
- TIM8 (2012) Projekat-model Ovča 2011-12: Projektovanje naselja - novo iskustvo. *Katalog Beogradske internacionalne nedelje arhitekture (BINA 2012): Energija grada*, str. 20-23. Beograd: Društvo arhitekata Beograd
- UN HABITAT (2008) *Socijalno stanovanje. Rezultati UN-HABITAT SIRP programa u izgradnji socijalnih stanova u sedam opština u Srbiji od 2005. do 2008*. Beograd: UN Habitat.
- Urbanistički zavod Beograda (2003) *Generalni plan Beograda 2021*. Beograd: Urbanistički zavod Beograda.
- Urbanistički zavod Beograda (2003a) *Predlog tehničkog pravilnika za planiranje i projektovanje kompleksa i stanova socijalne izgradnje*. Beograd: Urbanistički zavod Beograda
- Urbanistički zavod Beograda (2009) *Studija socijalnog stanovanja*. Beograd: Urbanistički zavod Beograda
- Uredba o standardima i normativima za planiranje, projektovanje, građenje i uslovima za korišćenje i održavanje stanova za socijalno stanovanje (2013) *Službeni glasnik RS*, br. 26/2013
- Vučinić, V. (2010) "Housing, New Belgrade". *A10*, 32/2, pp. 45-46.
- Zakon o socijalnom stanovanju (2009) *Službeni glasnik RS*, br. 72/2009.
- Zakon o stambenim odnosima (1990) *Službeni glasnik RS*, br. 12 / 1990 i 47/90.
- Zakonu o stanovanju (1992) *Službeni glasnik RS*, br. 50/92.

IZVORI ILUSTRACIJA:

- Слика 1. Илустрација аутора према: ГП Београда 2021 (Urbanistički zavod Beograda, 2003), графички прилог: Планирано стамбено ткиво
- Слике 2-10. DAB, 2003a
- Слике 11-14. DAB, 2005a
- Слике 15-18. DAB, 2006a
- Слике 19-21. Аутор фотографија Петра Комадинић
- Слике 22-24. DAB, 2006c
- Слика 25, 26 и 28. Vučinić, 2010, аутор фотографија Ана Костић
- Слика 27. Ristanović, 2009
- Слика 29. TIM8, 2012